

Nous treballs a la vila medieval de Roses

Josep Burch i Rius i Lluís Palahí Grimal
Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni
Arqueològic-Universitat de Girona



Fig. 1: Vista general del sector excavat a l'entorn del carrer Major de la vila medieval.

però, fins i tot en aquells moments, els treballs a la vila varen ser intermitents. Després d'un fort impuls inicial (1993-1996), els treballs es varen traslladar a d'altres sectors i no es varen reprendre fins al període 2008-2011 (Puig, 2016).

Aquells treballs varen permetre identificar i recuperar el perímetre emmurallat de la vila i una part important del barri situat al quadrant nord-oest de la població, un sector que havia quedat fossilitzat i conservat gràcies a la construcció –al seu damunt– d'uns grans jardins a mitjans del segle XVII (els anomenats jardins del governador).

Des del moment de la seva creació l'any 2018, la Catedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic de la Universitat de Girona i l'Ajuntament de Roses ha estat desenvolupant diferents tasques relacionades amb la difusió de la recerca en el món de l'arqueologia medieval i moderna (seminaris, conferències, publicacions...), però també ha iniciat un ambiciós projecte que té com objectiu final la recuperació de la vila medieval com a bé patrimonial.

Aquests treballs, inicialment estructurats a través del Curs Internacional d'Arqueologia Medieval i Moderna-Ciutadella de Roses, amb participació d'estudiants d'arqueologia catalans, francesos i italians, i a través del projecte de recerca quadriennal

La Ciutadella de Roses constitueix un parc arqueològic i patrimonial únic ja que, a l'interior d'un recinte perfectament protegit i delimitat per les muralles de la fortalesa renaixentista, es concentren estructures que permeten realitzar tot un recorregut històric de més dos mil quatre-cents anys. Aquesta definició no per molt repetida deixa de ser certa. Ara bé, l'atenció prestada pels investigadors a les diferents fases històriques que es poden resseguir en aquest espai ha estat desigual. En aquest sentit, la història de la vila medieval, que ocupa la meitat de la superfície del solar de la Ciutadella, fou pràcticament ignorada al llarg de bona part del segle XX. Va ser la cerca de les restes de la colònia grega de Rhodé la que va impulsar la recerca arqueològica més primerenca. En aquest context, les excavacions realitzades a l'interior del recinte de la vila medieval no solament varen ignorar tot sovint les restes d'aquest període sinó que, fins i tot, en varen malmetre algunes parts. No és una crítica, l'arqueologia en aquells moments es regia per uns altres criteris metodològics i objectius científics i, de fet, si no hagués estat per aquells valuosos treballs, probablement no hauria estat possible conservar la Ciutadella com l'espai patrimonial i cultural que és avui dia.

No va ser fins l'any 1993 que es va iniciar un programa d'excavacions sistemàtiques, no solament a la vila medieval sinó a tot el recinte de la Ciutadella,

Fig. 2:
Les dues grans cases identificades a l'extrem sud del carrer Major.



finançat per la Generalitat de Catalunya "La vila medieval de Roses i la configuració de l'urbanisme medieval al nord-est peninsular", varen rebre un fort impuls l'any 2020 amb la realització de dues grans campanyes arqueològiques que han permès recuperar una superfície de més de mil tres-cents metres quadrats del barri situat a llevant de la vila.

Tot i que els treballs en aquest gran sector no han fet més que començar i que, un cop descoberta la trama urbana general, caldrà anar aprofundint en el coneixement i l'evolució dels diferents edificis i parcel·les, els resultats obtinguts suposen un avenç molt important en el nivell de coneixement de la població de Roses en època medieval i de la reconversió de l'espai per unes noves finalitats eminentment militars a partir del segle XVII.

Cap a la recuperació del carrer Major

Els treballs arqueològics desenvolupats als darrers trenta anys han permès descobrir una part important dels carrers que configuraven la trama urbana de la població medieval. D'alguns, en coneixem el nom gràcies als capbreus, on surten esmentats (Pujol, 1997). Als ja coneguts carrer de la Creu, de l'Hospital o del Ganyut, situats al sector oest de la vila, als darrers anys cal atègier el carrer Major, la llarga via nord-sud que comunicava la zona del port amb la plaça del monestir i que constituïa el princi-

pal eix vertebrador de la població, però també el carrer Nou, situat a l'est i paral·lel al mateix, o l'extrem oriental del carrer d'en Murta, descobert en el punt on conflueix al mateix carrer Major. També s'ha identificat un tram del carrer del Mar, que ressegua interiorment el tram meridional de les muralles. A aquests carrers, hi caldria atègier un petit carreró est-oest que comunicava els carrers Major i Nou i que els capbreus del segle XVI ens mostren com un petit pas cobert. Pel que fa a d'altres carrers situats a l'oest del carrer Major, i que teòricament havien de connectar-hi, com el carrer del Ganyut i el de l'Hospital, no s'han conservat, emmascarats, probablement, pel llarg edifici del segle XVII que actualment ocupa la gatta oest de la via principal.

Tots aquests carrers presenten unes característiques força similars. Amb unes amplades d'entre 3,5 i 4 m, estan pavimentats amb petits cobells de riú, disposats amb una lleugera inclinació cap al centre –clarament marcada per una línia de pedres disposades seguint l'orientació del carrer– per facilitar l'evacuació de l'aigua de pluja. Aquí i allà presenten algunes reparacions en les quals es varen emprar lloses o, fins i tot, morter. En el cas del carrer Major, que presenta un recorregut ascendent, s'hi varen construir alguns petits esglaians, baixos i molt separats, per anar salvant el desnivell. L'Únic

carrer que ha perdut bona part de la pavimentació és el carrer del Mar. En aquest cas, però, l'eliminació del paviment ve motivada per les reformes successives en aquest sector al segle XVI-XVII i que també varen afectar al tram meridional del carrer Major, com veurem.

El carrer Major. Un urbanisme ordenat però molt modificat

Els treballs, però, no s'han centrat solament en la recuperació de la trama viària sinó que han permès estudiar una part important de l'illa de cases que se situa entre els carrers Major i Nou, així com del sector sud de l'illa situada entre el carrer Nou i la muralla de llevant. El panorama que ens ofereixen aquestes dos espais és molt diferent. Així, mentre a l'illa situada al costat del carrer Major, tot i que amb importants reformes, s'hi pot identificar encara l'estructuració de la població medieval, la zona situada a tocar de la muralla de llevant va ser modificada de forma molt intensa a la segona meitat del segle XVII i principis del XVIII, quan s'hi va construir un complex edifici relacionat amb la fortalesa militar.

La majoria de les cases del carrer Major s'orienten d'est a oest i, si bé algunes ocupen tota l'amplada de l'illa i solen presentar la façana principal i la porta al carrer Major, n'hi ha de més petites, obertes tant al carrer Major com al carrer Nou.

Fig. 3.
Estructures existents a la zona sud del carrer Major i el carrer Nou a finals del s.XVII.



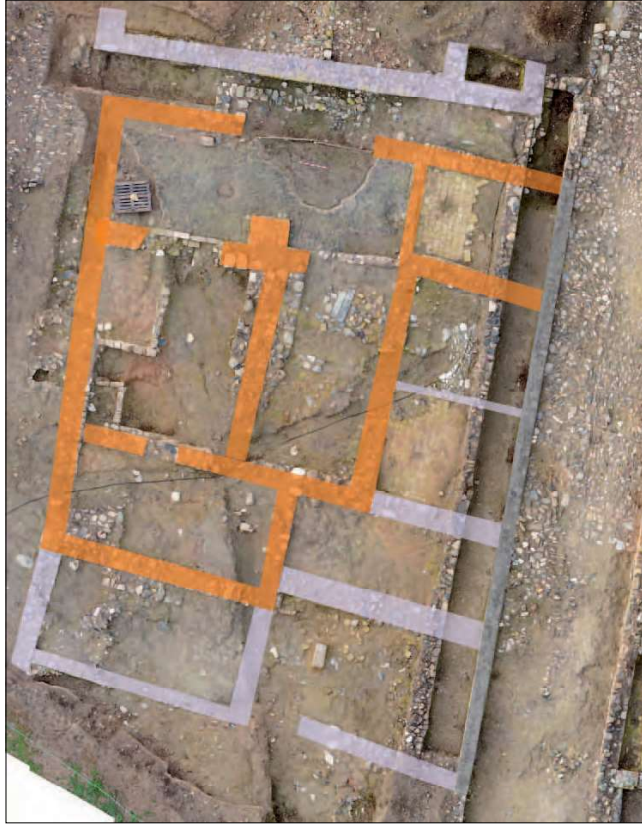
L'estructuració identificada fins al moment pertany essencialment a la configuració final de mitjans del segle XVII, moment d'abandonament de la vila en el marc de la Guerra dels Segadors i de la posterior ocupació de la plaça per les tropes franceses.

Les propietats identificades es podrien dividir en dues tipologies ben diferents. Per una banda, trobem propietats molt petites, formades fins i tot per una sola cambra, i que podrien correspondre a tallers o botigues. Per altra banda, trobem cases més grans i complexes que són el resultat de l'adquisició o absorció al llarg del temps de parts de les finques originals. Així, a l'extrem sud del carrer, s'han identificat dues cases bessones de 14 X 15 m (210 m²). Totes dues s'estructuren en dos sectors diferenciats. A la banda oest es disposen dues cambres quadrangulars flanquejant un petit vestíbul-passadís central, on s'obre la porta d'accés. En el vestíbul de la casa nord es conserva una catifa de rierencs amb una decoració en forma de flor. Per contra, la part de darrere s'estructura a partir de tres grans espais de planta allargassada. Les cambres de la façana principal presenten paviments de rajoles, mentre que els de la banda posterior no conserven els nivells de circulació o aquests són de còbdils, com succeeix a la casa situada al nord. Probablement, l'espai central, on desembocava el vestíbul-passadís, era descobert i actuava com a distribuïdor.

amb la propietat de l'extrem sud que al 1500 era dues dones. En altres cases on es manté una transmissió per via masculina el nom de la família es manté molt més inalterat al llarg del temps, com succeeix amb la casa situada immediatament al nord d'aquestes i que pertany, des del segle XIV, a una branca de la família Coll.

La tercera casa identificada sencera se situa a l'altre extrem del carrer, al nord. Es tracta d'una casa amb una estructura molt diferent. Per començar, se situa immediatament al nord d'un carreró que comunicava els carrers Major i Nou i presentava l'accés al sud, a través d'aquest carreró. En aquest cas, podríem dir que l'estructura de la casa s'orientava de sud a nord i, a més, la porta donava accés directament a un petit pati-distribuïdor, pavimentat amb un sol de petits còbdils que presentava una complexa decoració geomètrica. A partir d'aquest pati, es podia accedir a dues grans estances situades al nord. Al mur nord del pati es conserva un basament quadrangular que constituïria, probablement, l'arrencament d'una caixa d'escala. Al nord-est existia una segona estança. Per contra, no queda clar si tot un seguit d'estances situades a l'oest, a tocar el carrer Major, formaven o no part de la casa, ja que els murs d'aquell sector es troben molt malmesos per unes rases de prospecció arqueològica realitzades a mitjans del segle XX.

Fig. 4:
La gran casa localitzada a l'extrem nord del carrer Major (torrejig),
amb el carreró a la banda sud.



muralla sud i d'una de les torres del sector i a la conversió de l'espai en una zona oberta, una plaça que s'estenia fins al terraplè meridional de la nova fortalesa. La plaça apareix ja als plànols militars a partir de finals del segle XVI i es mantindrà fins a l'etapa final de la fortalesa. A la banda nord de la plaça es va construir un porxo, del qual es conserven encara avui dia els basaments dels diferents pilars. Un dels extrems d'aquest porxo porticat recolzava contra la façana de la casa del governador, creant una nova portalada d'accés al carrer Major, substituït de forma simbòlica el vell portal major ja enderrocat. També la segona gran casa del sector va ser, almenys parcialment, modificada, amb la construcció d'una nova façana sud que rectificava lleument l'orientació dels edificis preexistents. Tot i que, potser inicialment, es va aprofitar part de la casa original, poc després aquesta es va modificar. L'edificació va quedar reduïda a un parell de cambres situades a la banda sud, mentre que al nord sembla que es va construir un espai de pas, amb un paviment de riencs, que comunicava els carrers Major i Nou. Cal tenir present que, tot i que bona part dels edificis de la zona van ser enderrocats després de l'abandonament de la vila, aquests dos carrers es varen mantenir en ús fins l'abandonament de la fortalesa, a diferència de molts dels carrers transversals, que no tenien cap utilitat pràctica pel desplaçament de tropes i portrets per l'inte-

moment indeterminat, la casa del governador de la plaça, probablement aprofitant o ampliant una casa preexistent. Es tracta d'un edifici complex, estructurat a l'entorn d'un pati central. En aquest punt, voldríem assenyalar alguns detalls que ens ajuden a interpretar aquesta estructura i, de retruc, la configuració de la zona més propera al segle XVII. Ja en un document del 1505, s'assenyala com una casa situada a l'oest del carrer Major (i que acabarà integrada dins el que serà la casa del governador) havia obtingut permís per construir un pont que passés per damunt del carrer del Mar i s'assenyés a la torre de la muralla d'aquella zona (Pujol, 1997, 90).

Posteriorment, contra aquesta torre i a la cara exterior de la muralla, es va construir una estructura quadrangular amb petites torres semicirculars als angles. Aquesta estructura, que tradicionalment s'ha considerat associada a la defensa del portal Major abans de la construcció de la fortalesa renai-xentista, en realitat cal relacionar-la amb la casa del governador i entendre-la no com una estructura defensiva sinó com un element protocol·lari, una terrassa elevada.

Creiem que la construcció de la casa del governador va associada, també, a l'enderrocament de la gran casa que ocupava l'extrem meridional del carrer Major, a l'eliminació del tram central de la

Un cop més, l'estudi de la documentació ens aporta dades que ens ajuden a complementar la informació arqueològica. Tornant al capbreu de 1565, sabem que el carreró situat al sud estava cobert, és a dir, que a nivell de primer pis formava part de la casa situada a migdia (pertanyent a Joan Orellós). El mateix capbreu ens indica que la gran casa que ens ocupa era l'habitació propietat d'Andreu Roig i que, a l'oest, hi havia una petita propietat d'Esteve Borrell, que quedava completament emboïllada per la casa d'en Roig. En aquells moments, doncs, alguna de les estances de la banda oest, i de les quals no hem pogut identificar els accessos, pertanyeria a un altre propietari, mentre que d'altres formarien part de la gran casa, que tindria una superfície mínima de 160 m².

La desestructuració de la vila medieval

En el marc de la Guerra dels Segadors, i com a conseqüència de l'ocupació francesa de la plaça militar, es va produir un abrupte final de la vila i, a partir d'aquests moments, es va produir un ràpid procés de desestructuració urbana en el qual algunes de les velles edificacions van ser adaptades i reaprofitades mentre que d'altres varen ser abandonades i sotmeses a un intens procés d'espoli.

Algunes d'aquestes reformes podrien ser, fins i tot, anteriors. Així, al sud de la vila es va construir, en un

rior de la fortalesa. De fet, com hem vist, alguns d'ells varen quedar esborrats per la construcció dels nous jardins del governador o tallats per la construcció o remodelació dels edificis situats a l'oest del carrer Major. Solament el carrer d'en Murtra podria haver-se mantingut en ús parcialment.

Entre el carrer Nou i la muralla est s'ha recuperat també un important edifici que, en la seva configuració final, formava part d'un complex que, de fet, s'estenia per l'exterior del vell recinte medieval. En aquest sector, part de la muralla sud i, sobretot, l'est es va conservar dempeus, ja que es va reaprofitar com a mur de tanca o envà del nou edifici. Fins i tot, la torre de l'angle sud-est de les muralles (avui completament enderrocada) es va conservar fins al segle XVIII i, utilitzada inicialment com a polvorí, amb la construcció del nou edifici es va reaprofitar per situar-hi un rellotge.

A diferència dels edificis del carrer Major, que s'orienten seguint els eixos marcats pel carrer Major i Nou, aquest nou edifici presenta uns paraments est-oest amb una orientació en angle agut respecte a l'eix del carrer Nou, ja que en realitat segueixen l'orientació de la muralla sud reaprofitada parcialment com a façana. Tot i les intenses modificacions, encara és visible, a grans trets, l'orientació est-oest que devia definir els edificis originals, com

Bibliografia

- CASTELLERS, R.; CATALLÀ, B. I RIERA, J. (1994) Cutats de Girona. Catàleg de plans de les Ciutats de Girona des del segle XVII al XX, Girona (concretament p. 376-449).
- BURCH, J.; PALAHÍ, L.L.; VIVO, J. (2020) La vila medieval de Roses. Excavacions al sector del carrer Major. XV Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona, Castielló d'Empúries, 535-538.
- DE LA FUENTE, P. (1998) Les fortificacions reials del golf de Roses en l'època moderna, (Col·lecció Papers de Recerca,3), Roses, Guerra Gran, 1796.
- PUGA, M. (2016) L'evolució urbana de la vila de Roses. La trama ortogonal i la parcel·lació gòtica al l'emplaçament del segle XIII. Annals de l'Institut d'estudis Empordanesos, 47, 341-380.
- PUGA, M.; CARRASCAL, C.; VIEYRA, G.; TEIXIDOR, M. (1995) L'evolució urbana a l'antic solar de la vila medieval de Roses (seles segles V al XVII, Annals de l'Institut d'estudis Empordanesos, 28, 41-69.

PUJOL, M. (1987) La vila de Roses (segles XIV-XVI). (Papers de Recerca,2), Roses.

succeïa al carrer Major. L'edifici, en el qual es combinaven tot un seguit de patis amb espais coberts – els primers amb sòls de pedres i els segons amb paviments de rajoles– va patir diferents reformes i, almenys en alguns sectors, disposava d'un primer pis. La zona més propera a la muralla, on en època medieval existia un estret corredor o camí de ronda

–de poc més de metre i mig d'amplada– que separava les edificacions de la muralla, ja s'havia començat a ocupar des de mitjans del segle XVI, quan la creació de la nova fortalesa feia inútils les velles defenses medievals. Aquest corredor és visible encara avui dia, si bé ocupat per petites estances i dipòsits, recolzats contra el que era la façana est dels vells edificis medievals.

La vida d'aquest complex d'edificis no sembla massa llarga. Comencen a aparèixer representats a la planimetria de principis del segle XVIII, però en un plànol de 1741 sembla ja abandonat i quasi completament esborrat. De fet, solament s'hi representa un petit edifici situat a tocar el carrer Nou. Aquest petit edifici es correspon amb la casa de tres estances que ja s'havia posat al descobert en les excavacions de l'any 1993.